

U seriji tekstova za Obzor
ugledni znanstvenici,
ekonomisti i poduzetnici
nude vizije i rješenja za
izlazak zemlje iz krize

Olgica
Spevec
EKONOMISTICA

Partnerski odnos države i tržišta

Tržište ne postoji u političkom vakuumu. Samo po sebi ono ne može uvijek polučiti najbolje rezultate ni za potrošače, ni za poduzetnike, a ni za društvo u cjelini

Suočeni s globalnom financijskom i gospodarskom krizom koja je uzdrmala svjetsko gospodarstvo i dovela u pitanje sudbine milijuna "običnih" ljudi, morali smo još jednom postati svjesni povezanosti i međuovisnosti svijeta u kojem živimo. U ovom slučaju radi se o ekonomskom fenomenu koji je izmaknuo kontroli. Istovremeno, razne epidemije i bolesti haraju našim planetom i ne birajući teritorij odnose živote tisuća ljudi. Dodamo li tome klimatske promjene, svakom od nas trebalo bi postati jasnije kako globalni procesi – društveni i prirodni – htjeli mi to priznati ili ne, bitno utječu i na naše živote, a još će više utjecati na živote naših potomaka. Svakim danom postaje moju svjesniji da živimo u vremenu koje nosi mnoge izazove i prijetnje iz globalnog okruženja na koje ne možemo utjecati. To našu budućnost čini daleko neizvjesnijom i nesigurnijom nego što se to obično želi priznati i prihvatiti, a teorijske i akademske rasprave o tome jesmo li zagovornici ili protivnici globalizacije manje važnima, gotovo nebitnima.

Ako već ne možemo utjecati na globalne fenomene, postavlja se pitanje jesmo li baš isto tako nemogući utjecati i na sudbinu zajednice u kojoj živimo i radimo. Postavlja se pitanje zašto uvijek očekujemo da netko drugi, neka politika i neki centri moći, odlučuju o tome što je dobro za nas danas, ovdje i sada, ali i sutra u našem mjestu i Hrvatskoj u cjelini. Jedno od takvih nerealnih očekivanja odnosi se i na naše članstvo u euro-atlantskim integracijama, a osobito u EU, koje bi "čarobnim štapićem" trebalo riješiti mnoge naše probleme, u prvom redu gospodarske, a potom i ostale. S druge strane, protivnici toga članstva, isto tako nerealno, strepe da će nam ono donijeti gospodarsku propast zbog povećane konkurencije, gubitak nacionalnog i kulturnog identiteta i slično. Između tih oprečnih stajališta stoji pitanje koliko smo zapravo svjesni vlastite odgovornosti i obveze da postanemo aktivni sudionici promjena stanja u našem okruženju – društvenom i prirodnom, što bi trebalo poka-

zati koliko sami imamo znanja i volje utjecati na vlastitu sudbinu i stvarati uvjete za održivi gospodarski i društveni rast. I dok svjetski moćnici okupljeni u različitim forumima i skupinama, svjesni ozbiljnosti stanja i opasnosti koje spomenuta "čudovišta" globalizacije predstavljaju za budućnost čovječanstva, nastoje naći zajednički odgovor kako te prijetnje pretvoriti u priliku za stvaranje urednijeg i pravednijeg svijeta, krajnji je trenutak da i Hrvatska isto učini za sebe, svoje građane, koji imaju pravo na svoju budućnost, pa moraju imati i "pravo glasa" pri odlučivanju o njoj.

Teška globalna utakmica

Ograničavajući se isključivo na gospodarski aspekt promjena koje bi trebale pridonijeti osmišljavanju, prihvaćanju ali i discipliniranom provođenju nove razvojne gospodarske politike, polaznu točku, koja često otežava ili onemogućava svaku konstruktivnu raspravu o konceptu i rješenjima te politike, predstavlja pitanje odnosa države i tržišta. Drugim riječima, i prije globalne gospodarske krize postavljalo se pitanje do kojih razmjera treba dopustiti državi da utječe na tržišne procese. Premda postoje različita mišljenja o tome, ipak u suvremenoj ekonomskoj teoriji i praksi postoji visok stupanj suglasnosti o jednom: država i tržište neraskidivo su povezani, a rasprave o tome treba li dati prednost državnom intervencionizmu ili djelovanju "slobodnog"

EU REALNO
Nerealna su očekivanja da je članstvo u EU čarobni štapić za sve probleme, ali ono ne donosi gospodarsku propast

tržišta samo su gubitak vremena i alibi za one koji ne znaju u kojem smjeru krenuti. Naime, da je tržište najefikasniji instrument alokacije resursa, dokazano je u teoriji, a i praksi suvremenog svijeta – djelotvorno tržišno natjecanje među poduzetnicima donosi veći izbor proizvoda na tržištu, niže cijene, potiče inovacije, "tjera" poduzetnike na smanjivanje troškova, što generira rast proizvodnosti i potiče gospodarski rast. No, tržište ne postoji u političkom vakuumu. Ono samo po sebi ne može uvijek polučiti najbolje rezultate ni za potrošače, ni za poduzetnike, a ni za društvo u cjelini. Kako bi uspješno riješila taj problem nedovoljne sposobnosti tržišta, država je ta koja ima obvezu uspostaviti okvir – pravni i institucionalni, kojim će utvrditi pravila ponašanja na tržištu, poduzetnicima i pojedincima, kao i odrediti institucije koje će biti zadužene za njegovu provedbu.

Drugo, suvremena država, pored stvaranja spomenutog regulatornog okvira, mora biti prisutna na tržištu kako bi djelovala tamo gdje tržište ne djeluje, u slučaju tzv. tržišnih neuspjeha, kako bi pomogla u suočavanju s problemima asimetričnih informacija, savladavanju negativnih učinaka kao što je primjerice zagađenje, ili pak znala iskoristiti pozitivne, kao što su istraživanje i razvoj, usavršavanje, te kako bi spriječila pojave na tržištu koje dovode do njegove monopolizacije ili kartelizacije. Naime, danas tržišta nemaju nacionalnih granica, nego govore o globalnim tržištima robe, usluga i kapitala. Međutim, istodobno ne postoji globalno uređenje tih tržišta, globalni pravni okvir, a ni pravila za globalnu "fer" tržišnu utakmicu. Zato svaka država, naravno i naša, može i mora, u okviru svojih granica ili kao dio integracije kakva je EU, utvrditi načela, pravila i mehanizme koji vrijeđaju za sve "igrače" na tržištu radi stvaranja uvjeta za njihovu međusobnu tržišnu jednakost i ravnopravnost, sa što manje povlaštenih koji raspoložu informacijama ili imaju financijsku snagu koja ih stavlja u neopravdano povoljniji položaj. Nadalje, uz uspostavu spomenutog okvira potrebno je oblikovati i politike po pojed-

nim područjima jer tržišno gospodarstvo u suvremenim uvjetima može dobro funkcionirati samo ako su tom cilju posvećene odgovarajuće politike – monetarna, fiskalna, industrijska, trgovinska, itd., i ako postoji stručna i efikasna institucionalna struktura za njihovu provedbu. Za svaku će vladu najveći problem biti pitanje kako osigurati međusobnu usklađenost i koherentnost tih politika, jer se njihovi ciljevi, a i načini provedbe, mogu u određenom trenutku razlikovati. Primjerice, s jedne strane, industrijske politike koje potiče rast određenog poduzetnika, sektora ili regije, i politike konkurencije, s druge strane, čiji su cilj i pravila usmjereni na zaštitu procesa konkurencije u cjelini i na sve sudionike na tržištu, a ne samo na "izabrane" koji određenom mjerom industrijske politike mogu biti dovedeni u neopravdano povoljniji položaj na tržištu. Isto tako, te politike moraju biti usklađene i s onim politikama koje promoviraju buduću razvoj kao što su obrazovanje, znanost, istraživanje, razvoj i inovacije, ICT, itd. No, koherencija mora biti osigurana i među institucijama zaduženim za provedbu svake od spomenutih politika, ali i na različitim razinama odlučivanja – nacionalnoj i regionalnoj, ali sve više i na međunarodnoj, s obzirom na obveze preuzete članstvom u međunarodnim organizacijama.

Poticanje inovacija

Dakle, hrvatska gospodarska politika za 21. stoljeće trebala bi se temeljiti na partnerskom odnosu države i tržišta, vodeći računa o prednostima i mogućnostima koje joj pruža spomenuti integralni pristup tržištu te o važnosti i potrebi osiguranja veće interakcije posebnih i sektorskih politika, međusobnom povezivanju između njezinih nositelja. Pri oblikovanju i provedbi odrižve gospodarske i razvojne politike posebno je važno uključivanje većeg broja institucija i razina odlučivanja. To je zadatak koji ne može uspješno u stvarnost provesti samo jedna vlada, jedno ministarstvo ili pojedinac, ali ga sadašnja vlada mora pokrenuti. Za to je potrebna odvažnost, znanje i odgovornost, organizirani

pristup i prije svega svijest da se sami trebamo osposobiti za suočavanje s izazovima i prevladavanje problema. U izgradnji hrvatske gospodarske budućnosti, uza sve prijetnje iz globalnog okruženja, vladavina prava, politika bolje regulacije, poticanje industrija koje stvaraju veću novu vrijednost i povećavaju konkurentnost, provedba odlučnih strukturnih reformi ili napuštanje industrija koje nisu u stanju živjeti u tržišnom okruženju, ali i pomoć poduzetništvu u prihvaćanju novih tehnologija, poticanje svih oblika inovacija u kreativnoj interakciji između znanosti i poduzetništva, jačanje uloge lokalne i regionalne dimenzije industrijske politi-

Mlade generacije imaju drukčiji pristup i radu i dokolici. Generacije koje dolaze zahtijevat će da odlučuju o ravnoteži između obveza i dokolice, što znači da će poslodavci morati to uzeti u obzir

Damir
Kuštrak

MENADŽER

Ljudi žive bolje nego 1989., ali to ne osjećaju

Realni bruto domaći proizvod veći je nego prije dvadeset godina, nema inflacije, nema kontrole cijena, valuta je stabilna, nema nestašica itd.

Ovih dana navršava se dvadeset godina tranzicije, a početak i okidač bio je pad Berlinskog zida. U tom razdoblju dogodile su se goleme društvene, političke i gospodarske promjene i u svijetu i u nas. Hrvatska se osjetno promijenila, u to nema sumnje, ali isto tako nema jedinstvena stava o kvantiteti, a pogotovu ne o kvaliteti tih promjena. Ipak smo mi ljudi krajnje subjektivni, a osim toga i dvadeset smo godina stariji pa već to mijenja pogled na sadašnjost i prošlost. Kvantitativno, realni bruto domaći proizvod veći je danas nego 1989. godine, industrijska je proizvodnja manja, nema inflacije, nema kontrole cijena, valuta je stabilna, nema nestašica itd. Kvalitativno ljudi sasvim sigurno žive bolje i duže, ali nemaju takav osjećaj. I kako sada u takvu raspoloženju razgovarati o budućnost a da to ne nalikuje na jeftinu futurističku novelu.

Svijet rada
U sljedećih dvadeset godina rad će doživjeti ogromne promjene. Tehnologije su već sada promijenile pojam rada. Proizvodnja može opstati samo ako se uvedu nove tehnologije koje zahtijevaju minimum ljudskog rada, a ostale se djelatnosti također mijenjaju u smislu automatizacije različitih poslovnih procesa, rada na daljinu i zapravo radnik ostaje potreban ondje gdje bez socijalnoga kontakta nije moguće nešto napraviti. Pravo je pitanje i izazov kako u takvim uvjetima riješiti radno zakonodavstvo, socijalna prava, radni vijek i različita druga statusna pitanja. Mlade generacije imaju drukčiji pristup i radu i dokolici. Istraživanja govore da će generacije koje dolaze zahtijevati da odlučuju o ravnoteži između obveza i dokolice, što znači da će poslodavci morati to uzeti u obzir te da će se produktivnost mjeriti znatno sofisticiranije. Pitanje je kakva je budućnost sindikata u takvim odnosima i kakav će biti socijalni dijalog koji će u

novim uvjetima dogovarati prava i obveze.

Svijet poduzetništva

U posljednjih sto godina na ovim se prostorima tržište mijenjalo pet puta, a očekuje nas i šesti put. Mijenjala se veličina tržišta, karakteristike i još koješta drugo, a poduzetništvo je opstajalo čak i kad je bilo zabranjivano. Sada je trenutak uoči ulaska na veliko tržište EU da svima bude jasno koja su pravila igre i koje su mogućnosti, a koje posljedice poduzetničkih aktivnosti. Dobar dio naših poduzetnika to zna, ali mnogi i ne znaju; mnogi bi postali poduzetnici kad bi javna poruka bila jasna da je svatko prije svega odgovoran za sebe, a pojam solidarnosti treba stalno preispitivati da se ne pretvori u životnu filozofiju.

Tržišna će ekonomija opstati, ali uloga državnog kapitala povećat će se jer u konceptu održivog razvika mnoge poslovne pothvate nije moguće izvesti isključivo na komercijalnoj osnovi odnosno osigurati očekivani ROE ili ROA. Državni bi kapital u takvoj koncepciji naravno trebao biti potpuno otporan na svaku pomisao o korupciji i sličnim nedjelima. Upravo se sada stvara povoljan trenutak da počne raščišćavanje s posljedicama i još više uzrocima, a i s akterima korupcije koja dosad i nije smatrana nekim pro-

blemom jer svi su nevini dok im se ne dokaže suprotno iako u međunarodnom pravosuđu za ove prostore vrijedi pravilo da su neki krivi dok ne dokažu da su nevini ako mogu.

Svijet učenja

Između stupnja obrazovanja stanovnika i razvijenosti nekog društva postoji izravna veza. Svi koji imaju djecu ili unuke prolaze školovanje ponovno i neprestano se čude školskim programima koji su nekako sve dalje od stvarna života, a pogotovu od budućnosti. Razvitkom informatičkih i komunikacijskih tehnologija pomiješale su se informacije i znanje. Informacije su postale lako dostupne kao nikada u povijesti, ali zbog nedostatka znanja korištenje njima krajnje je upitno, a katkad i štetno, prije svega zato što našu djecu ne uče kako rabiti i kako se informacije mogu zloupotrijebiti. Oni pak koji se obrazuju za tehnička zvanja brzo shvaćaju da je to cjeloživotno učenje jer inače nemaju šanse, a oni koji su u društvenoj sferi imaju znatno veću mogućnost opiranja dijeleći svijet na liberalan ili konzervativan. Upravo zato što tehnologije znatno brže ulaze u naše živote trebalo bi djecu mnogo više učiti o društvenim odnosima, etici i mnogim drugim stvarima, i to po mogućnosti bez ideologije. To bi značilo da i oni koji sudjeluju u procesu obrazovanja kao učitelji i profesori također trebaju biti stalno pod povećalom društva. U ovim kategorijama Hrvatska nema nikakvih posebnih ograničenja, dakle svijet rada, svijet poduzetništva i svijet učenja mnogo organizirati kako misli da je najbolje i iz takve koncepcije može krenuti u tržišnu utakmicu s ostalim državama i narodima u najvećoj svjetskoj asocijaciji. Da bi se ostvario takav pristup, određen broj kompetentnih ljudi s vizijom trebao bi uvjeriti sve relevantne čimbenike u društvu. Ako znamo, ako želimo raditi i ako smo poduzetnici, onda ćemo juriti u bolju budućnost.

ke i politike regionalnog razvika, izazov su ali i smjer kojim treba krenuti. Put do cilja je dug, prepreke i oštri i nepredvidivi zavoji mnogobrojni. No, ako postoji volja da se na taj put i stvarno krene, ako postoji svijest o važnosti prvog koraka – poduzimanja i bolnih reformskih poteza, spremnost na stalni dijalog i s onima koji drukčije misle ili onima koji će na tom putu biti privremeni gubitnici – ciljevi našeg zajedničkog puta bit će postignuti, a naše pravo na bolju i sigurniju budućnost ostvareno.

PUT DO CILJA JE DUG, prepreke i oštri i nepredvidivi zavoji mnogobrojni. No, ako postoji volja da se na taj put i stvarno krene, ako postoji svijest o važnosti prvog koraka – poduzimanja i bolnih reformskih poteza, spremnost na stalni dijalog i s onima koji drukčije misle ili onima koji će na tom putu biti privremeni gubitnici – ciljevi našeg zajedničkog puta bit će postignuti